

L'ESCALA
DESAPAREGUDA

L'ESCALA DESAPAREGUDA

Lurdes Boix i Llonch

L'ESCALA DESAPAREGUDA

Col·lecció Catalunya Desapareguda

Primera edició: febrer del 2023

Segona impressió: febrer del 2024

© dels textos: Lurdes Boix i Llonch

© del pròleg: Carles Duarte i Montserrat

© de les fotografies: diversos autors

© de l'edició: Editorial Efadós

© de la col·lecció: Editorial Efadós

EDITORIAL EFADÓS

Carrer d'Edison, 3 - Nau A
Polígon industrial Les Torreneres
08754 El Papiol (Baix Llobregat)
Telèfon 93 673 12 12
efados@efados.cat
www.efados.cat

Idea original, disseny i fotocomposició:

Editorial Efadós

Hi col·labora:

Ajuntament de l'Escala

Amb el suport de:

Assessorament lingüístic:

M. Neus Doncel Saumell

Fotografia de la portada:

Autoria desconeguda / Fons Jordi Aramon Stein
i Anna Massot Riera

Fotografia de la portadella:

Josep Esquirol / Fons Adela Sastre Gardella

Acrònims:

AHE (Arxiu Històric de l'Escala)
ICGC (Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya)

 @catalunyadesapareguda @efados

 @catalunyades @efados

 @catalunyadesapareguda @Editorial Efadós

ISBN 978-84-19239-80-8

DL B-1933-2023

Imprès a Catalunya

Tota forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només pot ser realitzada amb l'autorització dels seus titulars, salvant l'excepció prevista per la llei. Si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra, dirigiu-vos a CEDRO (Centre Espanyol de Drets Reprogràfics) - www.cedro.org

Índex

Pàg. 6

PRÒLEG

La llum de la memòria

Pàg. 8

INTRODUCCIÓ

L'Escala: fotografia i història

Pàg. 12

TERRITORI I NUCLIS URBANS

Un poble molt antic

Pàg. 142

LA PESCA I LA SALAÓ

Cara a tramuntana

Pàg. 220

VIDA A PAGÈS I OFICIS

Cereals, vinyes i arròs

Pàg. 254

FESTES I TRADICIONS

A xalar!

Pàg. 288

INSTITUCIONS I FETS HISTÒRICS

Església, Ajuntament i escoles

Pàg. 328

CULTURA I ASSOCIACIONS

Ateneus, Centre Joventut i Pequín

Pàg. 352

SERVEIS I TURISME

Una allau de gent

Pàg. 376

ÍNDEX ALFABÈTIC

Pròleg

LA LLUM DE LA MEMÒRIA

Carles Duarte i Montserrat, poeta i lingüista

Per comprendre qui som, cal saber d'on venim. El rostre que ens mostra el mirall reflecteix un present rere el qual hi ha tots els qui hem estat, d'ençà que érem infants, al llarg dels anys, tots els rostres que dia rere dia han expressat qui érem. I aquesta consideració que faig sobre cada un de nosaltres la podríem estendre a una comunitat humana arrelada en un paisatge i en un moment històric. Davant del ritme accelerat amb què sovint vivim i una certa tendència a establir una relació superficial amb la realitat sense aprofundir-hi, ens cal aportar serenitat i gruir a l'experiència d'existir. De tant

en tant necessitem aturar el rellotge veloç que presideix la nostra quotidianitat i mirar enrere. Les fotografies ens hi ajuden, perquè ens acompanyen pels camins de la memòria fins a retrobar emocions que fonamenten la nostra mirada i sense les quals no podem entendre ni explicar l'ara.

Són habituals els reculls recopilatoris d'imatges procedents de centres que preserven el llegat documental de grans fotògrafs, però és també preciosa la contribució que poden fer els arxius familiars, que conserven un llegat anònim però d'un interès indiscutible per a la transmissió de les formes de cultura i per a un coneixement més complet de les transformacions que han anat configurant l'Escala d'avui. Aquest llibre, fruit d'un

treball minuciós de recollida i selecció dut a terme amb l'impuls del regidor de Cultura, la implicació competent i entusiasta dels tècnics que vetllen pel patrimoni i la col·laboració de molts veïns, constitueix una veritable joia.

Començant pel seu nom i continuant pel perfil que en dibuixa la geografia, el mar és omnipresent a l'Escala. És a l'origen de la seva història i n'ha marcat decisivament l'evolució. N'han depès moltes famílies i s'hi han vinculat molts oficis. També, però, ha tingut una notable activitat agrària, comercial i turística. La tria d'imatges que inclou aquest volum en deixa testimoni. Ho agraeixo als qui l'han fet possible. Constitueix una excel·lent invitació a conèixer i a estimar l'Escala des d'un esguard plural que li atorga la naturalesa d'una obra col·lectiva, com ho és fer poble, ser vila, persistir en l'aventura de viure sentint-se acompanyat en un trajecte compartit en què ens reconeixem i que reivindicuem.

Introducció

L'ESCALA: FOTOGRAFIA I HISTÒRIA

Lurdes Boix i Llonch, historiadora

Les fotografies són un element de primera magnitud per a documentar la història gràfica de pobles, ciutats, paisatges i persones. Des que la invenció de la fotografia, a finals del segle XIX, va fer possible capturar imatges, es va recuperar d'una manera fidedigna la petita història de la vida quotidiana, que fins llavors s'havia de fer a partir de relats de viatgers i cronistes o de dibuixos, gravats i pintures.

L'Escala és un poble afortunat amb la fotografia documental, començant pel gran mestre Josep Esquirol i Pérez (Barcelona, 1873 - l'Escala, 1931), que, a finals del segle XIX, es va establir a l'Escala i va immortalitzar el

poble i la seva gent amb un llegat reconegut internacionalment en què destaca la sèrie de retrats de vells pescadors i dones: els caps d'estudi.

Joan Lassús i Colomeda (l'Escala, 1901-96) continuà la tasca del seu predecessor amb magnífiques fotografies de fets històrics rellevants, com la glaçada del febrer del 1956, que edità en portada la revista *Destino*, la crema de l'església durant la Guerra Civil i retrats de persones, batejos, comunions i casaments.

Vernon Richards (Londres, 1915-2001) va descobrir l'Escala el 1957 i el va fascinar el petit poble de pescadors i l'activitat marinera a la Platja. A través del seu amic Peter Clements ens va deixar un llegat de fotografies del poble de quan encara no havia arribat el turisme massiu.

JOAN LASSÚS / FONS JOSEPROS PUJAN

ICONES DE L'ESCALA

A la pàgina del pròleg, *l'Esculapi*, reproducció de l'estàtua grega de marbre trobada el 1909, en una imatge amb M. Teresa Pellicer i la seva neboda Pilar Pellicer al jaciment arqueològic d'Empúries. A la pàgina anterior, la subhasta o encant del peix a la Platja un cop havien arribat les teranyines al matí.

CONREU DE L'ARRÒS

Les colles de valencians venien a l'Escala per fer el planter de l'arròs en els camps inundables de Cinclaus i els Recs. Aquest conreu va ser molt important a l'Empordà fins que es va prohibir a partir de l'epidèmia de malària del 1836, quan van morir més de 400 persones. A la postguerra se'n va reprendre el conreu.

AUTORIA DESCONEGUDA / Fons MAITE RIBERA

Miquel Bataller i Fàbregas (Girona, 1942 - l'Escala, 2020) va fixar la segona residència a l'Escala a la dècada del 1970 i va documentar la vida quotidiana del poble, especialment l'activitat marinera del port de la Clota. Abans de morir va cedir les fotografies a l'Arxiu.

Recentment, l'Arxiu Històric de l'Escala (AHE), ubicat a la segona planta de l'Alfolí de la Sal - Museu de l'Escala, ha rebut els negatius del fotògraf Jacques Leonard (París, 1909 - l'Escala, 1994), de renom internacional per les fotografies del món gitano, dels refugiats o de personatges com Dalí. L'AHE conserva aquests importants llegats per a les generacions futures.

Faltaven les fotografies familiars, fotografies anònimes o d'autors desconeguts que reflecteixen també la vida quotidiana del nostre poble. El treball de la memòria oral i la seva difusió a través de les revistes *Fulls d'Història Local* i *L'Escalenc* van possibilitar la recuperació de moltes d'elles però faltava un treball metòdic i intensiu.

Gràcies a l'impuls del regidor de Cultura, Rafel López Vacas, l'Editorial Efadós i la col·laboració d'Eulàlia Badia, Mariona Font i Jaume Badias, ha estat possible de fer una gran tasca en aquest sentit que ha permès digitalitzar més de 3.000 fotografies particulars inèdites. Una selecció de més de 300 fotografies formen aquest llibre, que dona llum a una part de la història que es conservava en cases particulars i que abraça un període que va de principis del segle xx fins a la dècada del 1970.

Així es constata que l'Escala ha tingut sort en la fotografia, no solament en la dels grans autors, sinó també per haver pogut recuperar abans que es perdin definitivament les fotografies anònimes particulars. Un llegat que ens ajuda a conèixer-nos més bé a nosaltres mateixos com a societat i, per tant, a ser més lliures i a projectar-nos vers el futur i el món. Gràcies a tothom que ho ha fet possible!

TERRITORI I NUCLIS URBANS

Un poble molt antic

L'Escaló està situada al sud de la badia de Roses, a la confluència de dos paisatges ben diferenciats, entre el Parc Natural dels Aiguamolls de l'Empordà i el Parc Natural del Montgrí, les Illes Medes i el Baix Ter. El rec del Molí (Ter) i el Riuet (Fluvià) desemboquen a cada extrem de les platges d'Empúries. A la prehistòria es poblaren els turons propers a Empúries. A l'edat mitjana es van configurar els veïnats històrics de Sant Martí d'Empúries, Cinclaus, les Corts, Vilanera i els Recs. Al segle XVI, la pesca i la salaó van donar origen al barri de pescadors de l'Escaló. Al segle XVIII, l'impuls de l'Alfolí (antic magatzem reial de la sal) va fer quadruplicar la població, que va arribar a uns 1.500 habitants. Les cases es van edificar entorn de les platges de l'antic port, del port d'en Perris i de l'església de Sant Pere. A partir del 1960, amb l'arribada del turisme massiu, s'edificaren els barris situats a l'extraradi: Poble Sec, Riells, la Clota i Montgó. A l'hivern, la població és de 10.000 habitants i a l'estiu pot arribar a 70.000. *Al costat, imatge aèria de l'Escaló el 1929. Hi destaquen la Platja, l'església de Sant Pere i el cementiri vell, al fons.*

LA TORRE DE MONTGÓ

Vista de l'Escala des de la muntanya del Pedró, on destaca la façana de l'església de Sant Pere. Al fons, la muntanya de Montgó, de cent metres sobre el nivell del mar, amb la torre de defensa contra la pirateria, construïda el 1598 per ordre del rei Felip I d'Aragó i II de Castella. Aquestes torres s'anomenaven «de foc» o «de fum» perquè feien senyals tant de dia com de nit per alertar de la presència de pirates, especialment entre els segles XVI i XVIII, i també torres de «moros», per la procedència dels pirates en aquesta època. Els murs de pedra seca, construïts sense argamassa, delimitaven les finques.

AUTORIA DESCONEGUDA / ARXIU L'ABANS